

Život na zámku

Kastelánem zámku byl Eustach Kohlenberger, který zde žil s manželkou Františkou. 17. 11. 1949 převzal od NKK služební pistoli ČZ ráže 6,35 mm s 20 náboji, kterou měl používat při ostraze objektu (patrně, jak vysvětluje z textu, zejména k vyvolání poplachu), o čemž podepsal doposud zachované prohlášení.

Podle přehledu dovolených pro rok 1950 měl zámek Veltrusy 8 zaměstnanců, nepočítaje oblastní inspektorát. Čerpání dovolené měl na starosti oblastní inspektor.

V areálu zámku bydleli kromě kastelána oblastní inspektor František Vrečko a Václav Werner s manželkou Marií. Veškeré změny v bydlení, přechodné pobyty či návštěvy musely být zaneseny v domovní knize, která se pro počátek 50. let ve fondu dochovala a poskytuje tak jedinečný přehled o pohybu osob na zámku. Díky ní víme, že jak Kohlenbergerovy, tak Vrečkovy navštěvovaly jejich dospělé děti, i to, že kastelán Kohlenberger zemřel po delší nemoci v listopadu 1955 ve věku 63 let.

Velkou zátěží pro život zámku byl byrokratický moloch, v němž se pozvolna měnil celý stát pod nadvládou komunistické strany. Tento jev se nevyhnul ani NKK. Až humornou ukázkou je odpověď NKK na žádost zámku Veltrusy ze 4. 11. 1951 o štítky ke klíčům. Odpověď došla během ani ne 14 dnů, ale se stále typičtější frází, že štítky „nejdou na skladě“.

Ideologická zátěž

Protože zpřístupnění hradů a zámků spadá do přelomu 40. a 50. let, do nejtvrďší éry komunistické diktatury, promítlo se to i na fungování těchto objektů. Mezi dokumenty zachovanými ve Veltrusích je krátký nedatovaný přípis NKK, který nařizuje, aby správa objektu zaslala na ústředí informaci, zda jsou v kanceláři umístěny portréty Gottwalda, Stalina, Zápotockého (což dataci posouvá k roku 1953) nebo „jiného představitele našeho státu“. Toto nařízení tvoří protějšek portrétů, které se skutečně na veltruském zámku dochovaly. Jedná se o tři velkoformátové fotografie, očividně ze stejné série, které v nadživotní velikosti zobrazují podobu Stalina, Gottwalda a ministra školství Z. Nejedlého.

Ideologického zabarvení nemohly být ušetřeny ani prohlídkové trasy hradů a zámků. Představitelé režimu považovali za nezbytné, když už sídla někdejší šlechty otevřeli lidem, aby návštěvníci „správně“ pochopili dobové souvislosti. Proto měli být průvodci podle směrnice o *Základním politickém školení průvodců* řádně politicky vyškoleni v duchu komunistické ideologie v „lidových osvětových školách“. Školení mělo probíhat na jaře (politická část) a na podzim (odborná část) roku 1950 a měly je na starosti krajské národní výbory. Je příznačné, že před nadcházející sezónou se považovalo za nutné vyškolit průvodce spíše ideologicky než odborně. V seznámech doporučené literatury k tomuto školení najdeme sice jen nemnoho odborných

(byť ideově zatížených) knih, zato tu nechybí díla autorů jako B. Engels, K. Gottwald, J. V. Stalin nebo prominentní komunistický estetik L. Štoll.

V červenci roku 1951 potom NKK rozesílala na své objekty text oficiální předmluvy, kterou se měli průvodci naučit zpaměti a začínat jí každou prohlídku. V listopadu bylo toto nařízení zmíněno s tím, že postačí, když zazní jen část této předmluvy či bude alespoň výklad veden v jejích intencích. Předmluva tak nadále určovala ideové vyznění prohlídek. A co v ní vlastně bylo řečeno? Postačí uvést pár formulací: „příživnická kasta bývalá šlechta“ (sic!), „hrdiny se u nás stávají budovatelé socialismu“, „tyto klenotnice architektury, sochařství a malířství (...) byly pořízeny (...) za nepopsatelného utrpení a strádání našich předků“, „naše lidové demokratické zřízení zamezilo vykořisťování“ atd.

Nicméně ani povinným školením, ani předepsanou předmluvou se nedařilo průvodce beze zbytku ideologicky podchytit. Na podzim roku 1951 došlo v rámci NKK k drobné aféře, vyvolané sarkastickým článkem v humoristickém časopise Dikobraz z 23. října téhož roku. Článek „Na zámku straší“, napsaný Václavem Lacinou, popisoval prohlídku nejmenovaného zámku, při níž průvodce, někdejší zaměstnanec pana knížete, vysvětluje návštěvníkům, že za někdejšího panstva se tu žilo jako v pohádce – což ostře kontrastuje se současným stavem objektu. Článek ovšem nebyl vymyšlený, zakládal se na konkrétních zkušenostech autora. NKK jako instituce zodpovědná za prezentaci zpřístupněných památek na tuto kritiku reagovala zvláštním přípisem ze 16. listopadu 1951, který byl rozeslán na všechny objekty a který nabádal jejich správce, aby dbali na řádný a ideově správný výklad v intencích nedávno rozesílané předmluvy. Součástí přípisu byl i výtisk Dikobrazu s inkriminovaným článkem, který se mezi dokumenty rovněž zachoval.

Doklady starších dob

Z doby chotkovského panství či dokonce z nucené nacistické správy se ve fondu nezachovalo nic. Objevují se pouze hlavičkové papíry, na nichž jsou napsány novější dokumenty. Běžně se psalo na papíry s hlavičkou „Herrschaft Weltrus“, obvykle (ale ne vždy) začerněnou tuší. Dochoval se ale přípis ještě z roku 1959, psaný na rubu hlavičkového papíru nacistické Reichsarbeitsdienst – Říšské pracovní služby, který na zámku zbyl pravděpodobně z doby, kdy zde byla umístěna děvčata z této německé organizace. Skutečnost, že se tyto ideologicky naprosto nevyhovující listy stále používaly, nepřímo nasvědčuje, že ne vždy byl v kanceláři státního zámku dostatek psacího papíru. Lze za tím tušit byrokratické obtíže centrálního hospodaření, známé i z pozdějších let socialismu.

Zajímavostí, kterou nelze zcela vřadit do předchozích kapitol, je skutečnost, že i znárodněnému zámku nadále patřil patronát ke kostelům veltruského panství. S tím byly svázány i jisté finanční povinnosti. Z to-

ho důvodu NKK v lednu 1950 navrhla tyto záležitosti postoupit Úřadu pro věci církevní. Protože se jedná o jediný dokument ohledně této věci, zdá se, že k tomuto postoupení skutečně došlo a NKK se otázkou patronátu již dále nezabývala.

Závěr

Fond, který se zachoval na zámku Veltrusy, vrhá velmi zajímavé světlo na počátky fungování památkové správy. Dává nahlédnout do každodenního života na zámku včetně jeho těžkostí a počátečních nesnází. Je to o to cennější, že historie mnoha hradů a zámků končí v představách lidí, ale i ve výkladu průvodců jejich zestátněním. Na Veltrusech jsme se pokusili tuto mezeru zaplnit a dokumenty fondu byly proto využity při tvorbě expozice, která se věnuje právě období, kdy byl zámek ve správě NKK.

Jakub JUKL

Seznam světového dědictví v ohrožení

– nedostatečně známý nástroj péče o věrohodnost Seznamu světového dědictví

K teoretickým úvahám o směřování oboru památkové péče v České republice může být zajímavý exkurz do některých trendů v otázkách světového dědictví. Oproti širšímu společenskému zájmu o další nominace a rozšiřování Seznamu světového dědictví jsou méně reflektovány situace, kdy jsou v některých případech ohroženy hodnoty, pro které byly památky na Seznam světového dědictví zapsány.

Není cílem tohoto článku vysvětlovat principy zápisu lokality na Seznam světového dědictví, neboť se mu průběžně věnuje velká pozornost jak publicistická, tak odborná, včetně našeho časopisu. Připomeňme však alespoň základní princip, že světové dědictví si ce leží na území konkrétního státu, ale jeho hodnoty byly v mezinárodním expertním hodnocení potvrzeny jako hodnoty celosvětové a za jejich budoucnost proto spolu s dotčeným státem chtějí nést spoluodpovědnost i ostatní signatářské státy Úmluvy o ochraně světového dědictví. Mezinárodní spoluodpovědnost nelze realizovat prakticky jinak než na základě příslušných konkrétních Rozhodnutí mezivládního Výboru světového dědictví (dále také jen „Výbor“).

České republiky se dosud netýkalo žádné rozhodnutí, které by některý z našich statků¹ světového dědic-

■ Poznámky

1 Pro jednotlivé položky na Seznamu světového dědictví se v České republice používá pojem „statek“, jako obecný pojem na základě překladu pojmu „property“. V neformálním žargonu jsou statky světového dědictví běžně nazývány

Tab. 1 SEZNAM SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ V OHROŽENÍ (podle regionů, stav 2017)

REGION/TYP DĚDICTVÍ	kulturní	přírodní	smíšené	celkem	%
Afrika	4	11	0	15	28%
Arabské státy	22	0	0	22	41%
Asie a Pacifik	4	2	0	6	11%
Evropa a Severní Amerika	3	1	0	4	7%
Latinská Amerika a Karibik	5	2	0	7	13%
celkem	38	16	0	54	100%

Zdroj: <http://whc.unesco.org/en/list/stat/#s7>

1

Tab. 1. Počet statků na Seznamu světového dědictví v ohrožení v jednotlivých regionech. Zpracovala: Věra Kučová, 2017.

Obr. 1. Schematická mapa světa s lokalitami Seznamu světového dědictví v ohrožení. V rámci webové prezentace seznamu je možné mapku přiblížit až k podrobným informacím o jednotlivých lokalitách. Převzato z: <http://whc.unesco.org/en/danger/>, vyhledáno 11. 2. 2018.

tví „poslalo“ na Seznam světového dědictví v ohrožení.² Snad i proto podobná rozhodnutí Výboru, týkající se památek v jiných zemích, stojí poněkud ve stínu rozhodnutí vztahujících se k „novým zápisům“ na Seznam světového dědictví. Dlužno ale uvést, že „nominace“ tvoří jen zlomek agendy každoročního zasedání Výboru. Větší časový prostor je určen projednávání stavu dochování hodnot a často složitých situací památek, které již na Seznamu světového dědictví figurují. Tyto případy mohou být velmi zajímavé, protože příslušná rozhodnutí Výboru světového dědictví obsahují konkrétní doporučení nebo požadavky, které mají státy pro „své“ světové dědictví přijímat. Jsou proto do jisté míry cennými metodickými texty, byť se týkají *ad hoc* konkrétních lokalit mimo území našeho státu. Při jejich studiu lze vysledovat i trendy, které Výbor světového dědictví uplatňuje při problémových kauzách.

Otázky zápisu některé lokality na Seznam světového dědictví v ohrožení vzbuzují širší zájem veřejnosti nebo médií bohužel spíše zkratkovitou až povrchní formou, jež principy zařazování na tento seznam a sledování osudu takových památek pomíjí. Přitom jde o poměrně

efektivní diplomatický nástroj péče o světové dědictví.

Co je Seznam světového dědictví v ohrožení

Seznam světového dědictví v ohrožení je koncipován tak, aby informoval mezinárodní společenství o skutečnostech, které ohrožují hlavní charakteristiky, pro něž byla některá lokalita zapsána na Seznam světového dědictví. (Pro tento výkladový článek, kde bude dlouhým názvem tohoto specifického seznamu opakovaně operováno, si zavedme i pracovní zkratku vycházející z anglické verze názvu World Heritage in Danger List a běžně v agendě světového dědictví z praktických důvodů používanou, tedy „Seznam WHiD“.)

Hned z počátku je tedy potřeba vysvětlit, že nejde o nějaké „přeřazování“ ze Seznamu světového dědictví na „jiný seznam“: památky, které jsou na Seznamu WHiD, stále zůstávají na Seznamu světového dědictví a přívlastek „v ohrožení“ signalizuje, že něco zásadního s nimi není v pořádku. Je to také jasné z toho, že na veřejně dostupném oficiálním Seznamu světového dědictví³ jsou tyto památky označeny červenou značkou jak ve výčtovém seznamu, tak i na mapě (obr. 1).

V médiích je někdy zapsán některé památky na Seznam světového dědictví v ohrožení zjednodušeně představováno jako předstupuň jejího vyškrtnutí se Seznamu světového dědictví, a je tedy pokládáno za sankci, nástroj nátlaku či hrozby. Může být proto překvapivé, že to tak jednoznačně není. *Seznam WHiD* je nástrojem, kdy mezinárodní společenství prostřednictvím kolektivních rozhodnutí zástupců demokraticky zvolených členů Výboru, tedy států, jež v určitém období vykonávají roli Výboru světového dědictví, hledá spolu s daným státem cesty, jak vyřešit složitější otázky. Je tedy zřejmé, že zápis na *Seznam WHiD* nemá být předstupněm úplného vyškrtnutí, i když se taková posloupnost nabízí.

Z logiky věci sice platí, že nepodaří-li se nebezpečí odvrátit a negativní trendy zastavit, není pro udržení věrohodnosti obsahu Seznamu světového dědictví jiné cesty než lokalitu, která své mimořádné celosvětové hodnoty a význam ztratila, z tohoto seznamu vyškrtnout. To je však naprostý extrém a není cílem Seznamu světového dědictví rozkolísat rychlými redukcemi.

Mnohem přesnější než k sankci je přirovnání zápisu na *Seznam WHiD* k převozu (či dobrovolnému přihlášení dotčeným státem) ohrožené památky do nemocni-

ce, kde je jako pacient pod zvýšeným konciliárním dohledem expertů intenzivně sledována. Může přitom získávat nadstandardní podporu na „léčbu“ nejen finanční,⁴ ale i poradní ze strany mezinárodních odborníků, protože i kapacity pro poradenství jsou při stále stoupajícím počtu položek Seznamu světového dědictví limitované. Pokud je proces „léčby“ úspěšný, památka se „vrací do normálu“, tedy zůstává řadovou položkou Seznamu světového dědictví.

Po zápisu na *Seznam WHiD* je dotčeným státem, případně ve spolupráci s expertními organizacemi, připraven návrh „nápravných opatření“ a popis tzv. „požadovaného stavu památky“.⁵ Při jejich formulaci jsou hledány takové cesty nápravy, které lze skutečně realizovat, ať technicky anebo právní cestou, jako je například zrušení velkých projektů nebo zlepšení právního ochranného statusu statku. Tento dokument je důležitým referenčním rámcem, aby bylo možno zlepšení posuzovat a státu nebyly kladeny další podmínky.

Zápis na *Seznam WHiD* tedy znamená, že Výbor světového dědictví spolu s příslušným státem sleduje, jak jsou „korektivní opatření“ naplňována a zda se přiblížil výše zmíněný „požadovaný stav památky“. Pro znovuoobnovení hodnot daného místa, eliminaci vnějších hrozeb a vyřazení statku ze *Seznamu WHiD* by

■ Poznámky

„památkami UNESCO“, což je ale z řady důvodů nepřesné, protože UNESCO vede v rámci svých programů seznamy lokalit řady typů, takže Seznam světového dědictví nelze s pojmem „Seznam UNESCO“ v žádném případě ztotožňovat.

2 Originální název daného seznamu zní anglicky „The List of World Heritage in Danger“ a francouzsky „La liste du patrimoine mondial en péril“. „Seznam světového dědictví v ohrožení“ je také někdy v českém překladu nazýván „Seznam světového dědictví v nebezpečí“, podle toho, jak kdo preferuje překlad pojmů „danger“ a „peril“, přičemž podle slovníků je „ohrožení“ a „nebezpečí“ pokládáno za synonyma. V zavedené praxi památkové péče je v posledních letech běžnější verze s pojmem „v ohrožení“, a proto mu byla v článku dána přednost.

3 V anglické verzi zde: <http://whc.unesco.org/en/list/>, ve francouzské verzi zde: <http://whc.unesco.org/fr/list/>, vyhledáno 7. 11. 2017.

4 Zápis některé památky na Seznam světového dědictví v ohrožení umožňuje Výboru světového dědictví snáze rozhodovat o prioritách alokací prostředků Fondu světového dědictví, jejichž objem je poměrně limitovaný.

5 Zde je užit pracovní překlad pro pojem tzv. „desired state of conservation“, který byl v praxi světového dědictví zaveden relativně nedávno (v dokumentech UNESCO je s ohledem na jeho délku obvykle používána zkratka DSOCR). Jeho text je pak referenční pro posouzení, zda lze památku ze Seznamu v ohrožení stáhnout.

**Tab. 2 SEZNAM SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ V OHROŽENÍ
PODLE REGIONŮ (stav 2017)**

* (přeshraniční statek)

AFRIKA

Central African Republic

Manovo-Gounda St Floris National Park

Côte d'Ivoire

Mount Nimba Strict Nature Reserve *

Democratic Republic of the Congo

Virunga National Park #

Kahuzi-Biega National Park

Garamba National Park

Salonga National Park

Okapi Wildlife Reserve

Guinea

Mount Nimba Strict Nature Reserve *

Madagascar

Rainforests of the Atsinanana

Mali

Old Towns of Djenné

Timbuktu

Tomb of Askia

Niger

Air and Ténéré Natural Reserves

Senegal

Niokolo-Koba National Park

Uganda

Tombs of Buganda Kings at Kasubi

United Republic of Tanzania

Selous Game Reserve

ARABSKÉ STÁTY

Egypt

Abu Mena

Iraq

Hatra

Ashur (Qal'at Sherqat)

Samarra Archaeological City

Jerusalem (Site proposed by Jordan)

Old City of Jerusalem and its Walls

Libya

Archaeological Site of Cyrene

Archaeological Site of Leptis Magna

Archaeological Site of Sabratha

Rock-Art Sites of Tadrart Acacus

Old Town of Ghadamès

Palestine

Birthplace of Jesus: Church of the Nativity

and the Pilgrimage Route, Bethlehem

Palestine: Land of Olives and Vines – Cultural

Landscape of Southern Jerusalem, Battir

Hebron/Al-Khalil Old Town

Syrian Arab Republic

Ancient City of Damascus

Ancient City of Bosra

Site of Palmyra

Ancient City of Aleppo

Crac des Chevaliers and Qal'at Salah El-Din

Ancient Villages of Northern Syria

Yemen

Old Walled City of Shibam

Old City of Sana'a

Historic Town of Zabid

ASIE A PACIFIK

Afghanistan

Minaret and Archaeological Remains of Jam

Cultural Landscape and Archaeological Remains

of the Bamiyan Valley

Indonesia

Tropical Rainforest Heritage of Sumatra

Micronesia (Federated States of)

Nan Madol: Ceremonial Centre of Eastern

Micronesia

Solomon Islands

East Rennell

Uzbekistan

Historic Centre of Shakhrisabz

EVROPA A SEVERNÍ AMERIKA

Austria

Historic Centre of Vienna

Serbia

Medieval Monuments in Kosovo

United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland

Liverpool – Maritime Mercantile City

United States of America

Everglades National Park

LATINSKÁ AMERIKA A KARIBIK

Belize

Belize Barrier Reef Reserve System

Bolivia (Plurinational State of)

City of Potosí

Chile

Humberstone and Santa Laura Saltpeter Works

Honduras

Río Plátano Biosphere Reserve

Panama

Fortif. on the Carib. Side of Panama:

Portobelo-San Lorenzo

Peru

Chan Chan Archaeological Zone

Venezuela (Bolivarian Republic of)

Coro and its Port

Tab. 2. Seznam světového dědictví v ohrožení podle regionů. Zpracovala: Věra Kučová, 2017.

Prokázané ohrožení představují případy, kdy statek již ohrožuje konkrétní a bezprostřední nebezpečí, jakým je závažné narušení materiálu, závažné narušení struktury a/nebo ornamentální výzdoby; závažné narušení architektonické nebo urbanistické ucelenosti; závažné narušení městského nebo venkovského prostředí nebo přírodního prostředí; výrazná ztráta historické autentičnosti a/nebo závažné narušení jeho kulturního významu.

Potenciální ohrožení se projevuje tehdy, když je statek světového dědictví vystaven hrozbám těchto typů: změna právního statusu statku snižující stupeň jeho ochrany; chybějící koncepce pro zachování statku; hrozby v důsledku záměrů v rámci urbanistických projektů; hrozby v důsledku procesu a projektů územního plánování; ozbrojený konflikt, který právě vypukl nebo hrozí vypuknout a/nebo postupné změny způsobené geologickými nebo klimatickými faktory či dalšími faktory v přírodním prostředí.

Ozbrojené konflikty a války jsou samozřejmě nejvýznamnější hrozbou, protože ve vyhraněných situacích či bezohledných vojenských operacích je stavební dědictví součástí ničení obecného, často dokonce i záměrného, jak jsme toho bohužel svědky v posledních letech. Z důvodu ohrožení válkou byly například na *Seznam WHiD* zapsány národní parky v Demokratické republice Kongo (mezi lety 1994–1999 bylo z Konga na *Seznam WHiD* postupně zapsáno všech pět národních parků).

Otázka světového dědictví ohroženého válečnými konflikty se bohužel dostala do popředí právě v několika posledních letech a nelze ji v tomto článku nezmínit, ale také ani v celé šíři komentovat. Válečné situace spojené i s drancováním kulturního dědictví obecně nastaly zejména v Iráku v návaznosti na svržení vlády Saddáma Husajna na počátku našeho tisíciletí, kdy byly postupně na *Seznam WHiD* zapsány Ashur (2003) a Samarra (2007). Další dramatická situace se na Předním východě vyvinula v období bojů s tzv. Islámským státem, zejména v Sýrii a v zemích „arabského jara“ v severní Africe. Ničení kulturního dědictví lidstva v posledních letech nejednou plnilo hlavní zpravodajství společně s informacemi o ztrátách na lidských životech a ničení zasažených míst obecně. V roce 2013 bylo hromadně na *Seznam WHiD* zapsáno všech šest kulturních statků v Sýrii a obdobně všech pět kultur-

mělo být napřeno maximální úsilí tak, aby tento proces „lечения“ byl co nejkratší.

Důvody zápisu na Seznam světového dědictví v ohrožení (WHiD)

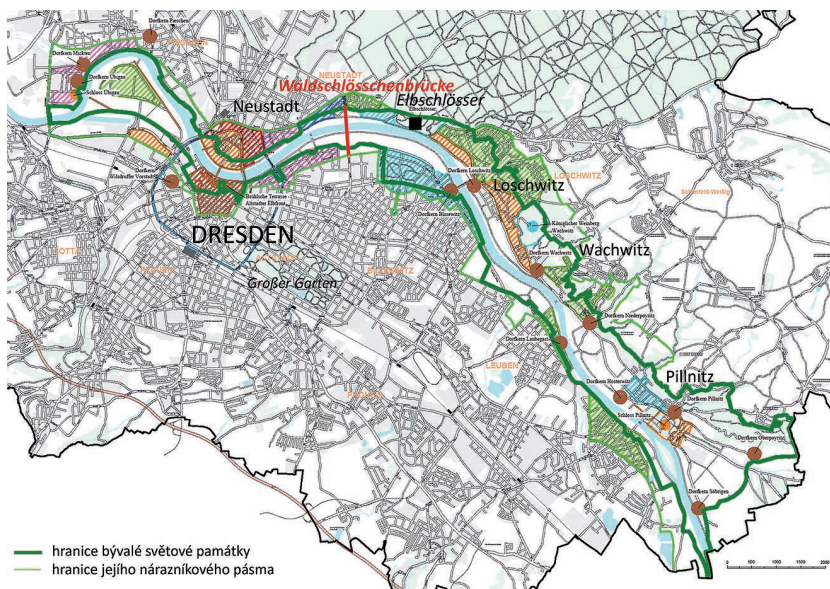
Důvody, na základě kterých je památka zařazena na *Seznam WHiD*, mají s cílem nezbytné transparentnosti a srozumitelnosti svá obecná kritéria. Hrozby, jimž památky čelí, jsou podle jejich účinku označovány za hrozby prokázané nebo hrozby potenciální.⁶ Z prak-

tických důvodů jsou kritéria pro zařazení na *Seznam WHiD* formulována odlišně pro kulturní a pro přírodní lokality, i když v řadě okruhů se konkrétní hrozby shodují. Úplný výčet je uveden v Operačních směrnicích k implementaci Úmluvy o ochraně světového dědictví, v článcích 179–180. Pro účel tohoto článku si v úvodu pro zápis některé součásti světového kulturního dědictví na *Seznam WHiD*.⁷

■ Poznámky

6 V pojmosloví Operačních směrnic k naplňování Úmluvy o ochraně světového dědictví „*ascertained danger* / *peril prouvé*“ a „*potential danger* / *mise en peril*“.

7 Tato problematika je v českém jazyce více rozvedena v Věra Kučová, *Světové kulturní a přírodní dědictví*, Praha 2009, s. 94–95. Dostupné on-line: <https://www.npu.cz/publikace/svetove-kulturni-a-prirodni-dedictvi-unesco.pdf>.

2

3, 4

ních statků v Libyi v roce 2016. Společný postup mezinárodního společenství dokladuje velké množství zpráv přímo na stránkách Centra světového dědictví.⁸ Zejména do pomoci Sýrii se zapojila řada států bez ohledu na to, jaké mají aktuální vzájemné obecně zahraničněpolitické spory či jiné akce.

Častým a rovněž velmi naléhavým důvodem pro zápis na *Seznam WHiD* jsou stavy po zemětřeseních, velkých záplavách a jiných přírodních katastrofách. Početnými případy s velmi negativními důsledky pro světové dědictví (zejména přírodní) jsou znečištění nejrušnějšího původu, pytláctví, nekontrolovaná urbanizace a neřízený rozvoj turismu.

Samostatným a velmi těžko zvladatelným fenoménem posledních desetiletí se stávají dopady změny klimatu, které ohrožují zejména světové dědictví přírodní. Zcela symbolickými případy jsou umírající, resp. blednoucí korálové útesy při pobřeží Austrálie, na jejichž záchranu probíhá víceletá kampaň. Klimatické změny jasně ohrožují do budoucna i kulturní dědictví. Obecně známým tématem jsou opatření proti vzestupu mořské hladiny například u Benátek a jejich laguny.

Je zajímavé, že právě v otázce klimatických změn je světové společenství velmi korektní a ohrožení nebývá reflektováno hned zařazením na *Seznam WHiD*. I když jde o objektivní hrozby světovému dědictví na území konkrétního státu, je nad rámec možností jednotlivého státu tyto hrozby změnit. Na důsledky klimatických změn dlouhodobě upozorňuje široké spektrum aktivit Centra světového dědictví a expertních organizací, jejichž výstupy jsou rovněž dostupné na webových stránkách, a aspekty světového dědictví⁹ jsou zdůrazňovány napříč dalšími agendami UNESCO.

Jak na webových stránkách Centra světového dědictví, tak při projednávání jednotlivých kauz se uvádí, že zápis na *Seznam WHiD* není žádnou sankcí, ale za-

hájením aplikace systému, který reaguje na specifické potřeby. Zápis na *Seznam WHiD* v ohrožení však není nahlížen všemi státy stejně. Některé státy o takový zápis samy žádají proto, aby na své problémy s uchováním hodnot upozornily a získaly mezinárodní asistenci a pomoc. Jiné státy však (a jde o většinu případů) se snaží takovému zápisu předejít a dokonce se snaží lobbovat u členů Výboru světového dědictví, aby byl u jejich „kauz“ zápis na *Seznam WHiD* zvrácen či alespoň odložen, neboť to vnímají jako ostudu. Jakoli je *Seznam WHiD* prezentován jako seznam pro intenzivní mezinárodní pomoc, jde do jisté míry i o nátlak, aby se stát danou lokalitou opravdu řádně zabýval. Tento dopad je jednoznačný již proto, že součástí „lčeni“ jsou povinné každoroční zprávy o vývoji situace, které samozřejmě nepřímo daný stát tlačí k tomu, aby podle možností skutečně nějaká opatření přijal a zvýšeného dohledu se „zbavil“.

Není však nakonec úplně důležité, jak je zápis na *Seznam WHiD* vnímán státy či médii; důležité je, zda zařazení a zvýšený dohled pozitivně ovlivní budoucnost významné památky.

Jak dlouho je obvykle památka na Seznamu světového dědictví v ohrožení?

Výše uvedené přirovnání k pobytu v nemocnici je skutečně názorné a nijak nepatříčné: některé památky jsou „v nemocnici“ i desítky let, jiné se „zotavily“ relativně rychle. Nejrychlejší v návratu „do normálního stavu“ byly katedrála v Kolíně¹⁰ (roku 2004 zařazena a v roce 2006 vyřazena, tedy zcela rekordně po dvou letech) a Tipasa v Alžíru (2002 zařazena a v roce 2006 vyřazena, tedy po čtyřech letech). Délka ponechání památky na *Seznamu WHiD* je však velmi různá, neboť úzce souvisí i s politickou situací států. Některé řeší závažné vnitrostátní problémy nebo jsou do-

Obr. 2. Dresden Elbe Valley, schematická mapa dotčené oblasti.

Obr. 3. Součástí rozsáhlého krajinného zázemí Drážďan, v labském údolí na západ i na východ, je (například kromě známějšího zámku se zahradami v Pillnitz) zcela ikonická trojice zámků na terénní hraně nad pravým břehem řeky, nazvaná souborně Elbschlösser: od západu Schloss Albrechtsberg, Lingnerschloss (Villa Stockhausen), Schloss Eckberg. Nový kapacitní most Waldschlösschenbrücke postavený navzdory nesouhlasu Výboru světového dědictví přetíná údolí Labe právě mezi historickým centrem města a těmito zámečky. Tím byly přerušeny staleté vizuální vazby v rámci polabské krajiny a nevratně poškozeny charakteristiky mimořádné celosvětové hodnoty. Foto: Věra Kučová, 2017.

Obr. 4. Dresden Elbe Valley, měřítko mostu Waldschlösschenbrücke v prostoru údolí, Elbschlösser v pozadí. Foto: Věra Kučová, 2017.

■ Poznámky

8 Aktivita UNESCO v tomto bezprecedentním období cíleného ničení stavebního dědictví včetně odvážných výjezdů odborníků do ohrožených oblastí by zasluhovaly samostatný článek. Hlavní zprávy lze studovat alespoň zde: <http://whc.unesco.org/en/news/1505/>; <http://whc.unesco.org/en/news/1495/>; <http://whc.unesco.org/en/news/1619/>, vyhledáno 7. 11. 2017.

9 Viz <http://whc.unesco.org/en/climatechange/>, <http://whc.unesco.org/fr/changementclimatique/>, vyhledáno 7. 11. 2017.

10 Popis hodnot katedrály i celý vývoj kauzy v jednotlivých zprávách („State of conservation reports“) je možno studovat na stránce této památky v rámci webu centra světového dědictví: <http://whc.unesco.org/en/list/292> a <http://whc.unesco.org/en/list/292/documents/>, vyhledáno 7. 11. 2017.

konce ve stavu válečném mezinárodním a – mnohem častěji – ve fázi války občanské. V těchto situacích je samozřejmě délku zařazení na *Seznam WHiD* těžké předjímat; jejich červené značky na mapě světa tragickou situaci dané země či regionu alespoň signalizují.

Jako vůbec první byl na *Seznam WHiD* zapsán Kotor v Černé Hoře v roce 1979, a to jako jeden z výjimečných případů, kdy je památka na *Seznam WHiD* zapsána okamžitě, tedy souběžně se zápisem na Seznam světového dědictví. Důvodem k takovému kroku bylo těžké poškození lokality zemětřesením, při kterém byla řada staveb zničena a veškeré obyvatelstvo evakuováno. Kotor na *Seznamu WHiD* zůstal dlouhých 24 let (!), tj. až do roku 2003. Součástí zvýšené mezinárodní pomoci byly akce přímého restaurování, ale i odborné semináře a školení, směřující k navýšení odborných kapacit pro další záchranné a rekonstrukční práce.

I některé další kulturní statky byly zapsány do *Seznamu WHiD* současně se zápisem na Seznam světového dědictví. Přírodní katastrofa poškodila Bam a jeho kulturní krajinu (Írán), královské paláce Abomey (Benin) byly zasaženy tornádem. Minaret Jam, kulturní krajina údolí Bamiyan (Afghánistán), chrámy Angkor (Kambodža) a archeologické lokality Ashur a Samarra (Irák) byly zapsány do *Seznamu světového dědictví* v nebezpečí po ozbrojeném konfliktu a vojenské okupaci. Archeologické naleziště Chan Chan (Peru) a ceněné průmyslové dědictví Humberstone (Chile) trpí vážnými důsledky vlivu klimatu a nezákonného drancování (na *Seznamu WHiD* od roku 1986, respektive 2005).

Kdy opravdu hrozí „vyškrtnutí“ ze Seznamu světového dědictví

Jak bylo již uvedeno a četné příklady to dokládají, ani víceleté projednávání situace památek na *Seznamu WHiD* neznamená jejich vyškrtnutí ze Seznamu světového dědictví. K vyškrtnutí došlo v historii Úmluvy o ochraně světového dědictví pouze dvakrát, přičemž první případ proběhl v roce 2007¹¹ a ke druhému došlo v roce 2009.¹²

Protože tím druhým případem bylo Drážďanské údolí Labe v sousedním Sasku, věnujme mu větší pozornost, i když jde o popis případu, jehož počátky sahají do doby před více než deseti lety.¹³ Nominace s názvem Drážďanské údolí Labe probíhala již v období, kdy byly známy výsledky Globální strategie pro věrohodný a vyvážený Seznam světového dědictví, mezi jejímiž závěry bylo konstatování výrazné „přezastoupenosti“ evropských historických měst. Vlastní centrální část Drážďan patří navíc k těm symbolickým místům Evropy, kde došlo k jednomu z největších kulturních ztrát na konci 2. světové války, při spojeneckém bombardování byla velká část centra zničena. „Klasická“ nominace historické části města by čelila rizikům při posuzování autenticity a integrity takového celku, i když v té době již naplno běžela vize a příprava jak rekonstrukce Frauenkirche, tak obnovy urbanistické struktury v jejím okolí.

V každém případě je nutno připomenout, že Drážďany byly zapsány na Seznam světového dědictví v rámci mnohem širšího pojetí, totiž jako rozsáhlá kulturní krajina, vymezená v dokumentaci v délce 18 kilometrů podél údolí Labe. V popise mimořádných celosvětových hodnot Drážďanské údolí Labe představovalo obdivovanou barokní kompozici a prostředí spolu se zahradními předměstími jako jeden umělecký celek v širokém říčním údolí (obr. 2). Zápis na Seznam světového dědictví proběhl v roce 2004. Krátce na to, již v roce 2006, se však na zasedání Výboru světového dědictví dostaly podklady upozorňující na plánovaný kapacitní most se čtyřmi dopravními pruhy vedoucí napříč tímto údolím řeky. S ohledem na pokročilost případu proběhl hned zápis na *Seznam WHiD*. V příslušném komentáři bylo Německu jasné sděleno, že hrozí i vyškrtnutí, protože stavební projekt pro „Waldschlösschen-Brücke“ leží přímo v jádrovém území kulturní krajiny, napříč vedutovými pohledy na centrální část města, jež byly i podpůrnými referenčními hodnotami, pro které byla krajina za světově významnou uznána. Výhrůžka vyškrtnutí byla zopakována ještě v roce 2007 s tím, že má Německo najít alternativu k dopravnímu řešení; patřil k němu i námět na náhradu mostu tunelem pod Labem.

Je potřebné aspoň dodatečně doplnit některá fakta, která při jednáních postupně zaznívala: Záměr na stavbu dalšího mostu přes řeku byl bezpochyby mnohem staršího data než vlastní nominace. Německo uvádělo, že informace o soutěži na nový most byly i v nominační dokumentaci, také se ovšem ukázalo, že byly uvedeny jen v přílohách a německém originálu. Nejasné byly zřejmě i informace podávané v průběhu hodnocení, protože posudek ICOMOS hovořil o plánu na most, ovšem vzdálený cca 5 km od nominovaného území. V každém případě bylo pro orgány UNESCO velmi obtížné revidovat své kategorické požadavky a ve fázi, kdy stavba mostu byla zahájena, bylo rozhodnuto o vyškrtnutí Drážďanského údolí Labe již proto, že nemohly být naplněny požadavky formulované Výborem v dosavadních rozhodnutích.

Společenské a politické dopady v Sasku po téměř spektakulárním vyškrtnutí dědictví jeho hlavního města právě v době, kdy přistoupilo k nákladné rekonstrukci hlavních památek a urbanistické struktury centra, byly rozsáhlé. Celé projednávání případu bylo skličující nejen pro mnohé přímé aktéry z Německa, ale i pro členy Výboru, neboť bylo zjevné, že situace nebyla zcela „černobílá“. Dokonce byly na několik let pozastaveny přípravné práce na tehdy již rozpracované nominaci saské části Krušnohoří, neboť skepse z celé agendy světového dědictví byla na národní úrovni dlouze probírána.¹⁴

*Které případy zasedání v roce 2017 lze pokládat za nejvýznamnější?*¹⁵

Je jisté, že bohatší státy regionu Evropa a Severní Amerika patří do skupiny zemí, jež poskytují také po-

radenství a expertní pomoc, a proto zařazení jejich památek na *Seznam WHiD* budí větší údiv či mediální zájem než problémy států chudších nebo zkoušených válečnými konflikty.

Zastavme se proto u dvou aktuálních položek *Seznamu WHiD*, jež projednával Výbor světového dědictví na svém 41. zasedání v Krakově v roce 2017. Jejich příběh je totiž velmi důležitý i pro prostředí České republiky, protože ukazuje na problémy, které nezpůsobila objektivní přírodní katastrofa, klimatické změny nebo války. Historie toho, jak se například Liverpool a Vídeň na daný *Seznam WHiD* dostaly, odráží trendy, jež se obecně u ekonomicky atraktivních měst vyrocují do těžko řešitelných kauz.

V roce 2017 Výbor světového dědictví přijal celkem 57 rozhodnutí k položkám Seznamu světového dědictví v ohrožení. Zcela dominují lokality v Africe, na Předním východě, ale i v Karibiku. Některé se ale týkají také bohaté Evropy. Významná lokalita Velké Británie, s plným názvem Liverpool – námořní obchodní město (Liverpool – Maritime Mercantile City),¹⁶ jako ekonomicky úspěšná oblast čelí mnoha výzvám v developersky atraktivním prostředí. Případ Liverpoolu se vyvíjí již několik let. Statek byl na Seznam světového dědictví zapsán v roce 2004. Na *Seznamu WHiD* figuruje od roku 2012 se stále stejným problémem, kterým je připravovaná výstavba pobřežního komplexu budov, projektu zvaného „The Liverpool Waters“. Rozsah nových staveb podle posudků zásadně naruší atributy mimořádné celosvětové hodnoty. K vývoji, či spíše stagnaci situace v Liverpoolu Výbor vydává svá rozhodnutí od roku 2013.¹⁷ Jeden ze základních problémů podle

■ Poznámky

11 Rozhodnutí Výboru č. 31 COM 7.B. 11 – Omán, Rezervace arabských oryxů (Arabian Oryx Sanctuary), <http://whc.unesco.org/en/list/654>, vyhledáno 7. 11. 2017.

12 Rozhodnutí Výboru č. 33 COM 7.A. 26 – Spolková republika Německo, Drážďanské údolí Labe (Dresden Elbe Valley), <http://whc.unesco.org/en/list/1156>, vyhledáno 7. 11. 2017.

13 Přestože o vyškrtnutí této lokality ze Seznamu světového dědictví média v létě 2009 jako o určité senzaci „okurkové sezóny“ referovala, málokdo si dal práci důvody a proces projednávání objektivně popsat.

14 Tyto informace jsou pouze ústní, získané právě při víceletých kontaktech se saskými partnery projektu společné nominace pro montánní dědictví Krušnohoří, o kterém tento časopis rovněž opakovaně referoval.

15 Detailnější komentář ke konkrétním případům v tomto oddíle článku byl připraven s využitím rešerše připravené v červnu 2017 Mgr. Eliškou Černou, které za pečlivost studia cizojazyčných podkladů patří poděkování.

16 Viz <http://whc.unesco.org/en/list/1150>, vyhledáno 7. 11. 2017.

ICOMOS/Centra světového dědictví je v tom, že znění návrhu požadovaného stavu památky,¹⁸ které Velká Británie předložila koncem roku 2016, není v souladu s požadavky ICOMOS/Centra světového dědictví na eliminaci hrozeb a dle jejich mínění nepředstavuje potřebná opravná opatření. Hlavní důvody rozhořčení Výboru lze z Rozhodnutí 2017 shrnout takto: realizace projektu The Liverpool Waters již byla zahájena a obsahuje povolení pro stavbu věžové budovy s 34 podlažími v pohledově citlivé poloze (u Princes Dock). Zástupci centrálních orgánů Velké Británie potvrdili, že ze své úřední pozice nemohou tento projekt zvrátit. Ze stanoviska ICOMOS/Centra světového dědictví v podkladových materiálech i z výstupů členů Výboru při jejich projednávání bylo cítit, že dotčeným orgánům dochází s Liverpoolem trpělivost. Určitou vstřícnost k Velké Británii lze vnímat v tom, že i když již v Rozhodnutí roku 2016 zazněla výhrůžka, že statek bude ze Seznamu světového dědictví vyškrtnut, nebylo toto ještě v roce 2017 naplněno.¹⁹

Přímá hrozba vyškrtnutí přitom (kromě Liverpoolu) zazněla v roce 2017 také v rozhodnutí, které se týká uzbeckého Šachrizabzu (Historic Centre of Shakhrisabz).²⁰ Celý podkladový dokument ICOMOS i přijaté Rozhodnutí Výboru světového dědictví jsou zajímavé, a proto se u nich také krátce zastavme: Šachrizabz byl na Seznam WHiD zapsán v roce 2016, a to hlavně z důvodu demolice a přestavby velké části původních domů v centru města a absence koncepčního plánu pro péči o památku světového dědictví (management plan). Jak Uzbekistán pro účely zasedání Výboru v roce 2016 informoval, akce ohrožující tradiční domy a výstavba vysokopodlažních budov byly pozastaveny. V rámci prověření situace na místě zahraniční misí v prosinci 2016 se ovšem ukázalo, že byla zničena rozsáhlá oblast u paláce Ak-Saray a obecně byla narušena původní urbanistická struktura chráněného území. Při centrálně organizované přestavbě bylo vystěhováno přes 2 000 obyvatel, zničeny archeologické vrstvy a vysazeny dokonce i nepůvodní dřeviny. Výrok Výboru za rok 2017 obsahuje expresivní komentář o „drastických a nevratných škodách na urbanistických hodnotách pocházejících již z Tamerlánova období a na tradičních obytných stavbách v jádru historického města, jež byly způsobeny naplňováním Státního programu komplexních opatření, jež měla sloužit obnově tohoto města“. Dále byly komentovány nevhodné postupy a materiály při akcích na kulturních památkách, čímž byla významně poškozena autenticita lokality. Závěry mise se rovněž pozastavují nad tím, že k nevhodným zásahům došlo se schválením nejvyšších správních orgánů a s podporou národní památkové instituce. Zároveň ale Rozhodnutí obsahuje zajímavý nástin možné „nové nominace“, pokud bude shledáno, že zbylé části města mohou stále ještě prokázat OUV (outstanding universal value, tedy mimořádná celosvětová hodnota, klíčová podmínka pro zápis na Seznam světového dědictví).²¹

Na rozdíl od Liverpoolu (kde má vedení města ještě šanci dohodnout s developerem cesty, jak připravený projekt zastavit) si snad lze dovolit spekulaci, že Výbor v případě lokality Šachrizabz možná ani nevěří tomu, že by se jeho mimořádná celosvětová hodnota ještě dala zachránit. Ve zprávě popsané zásahy do světového dědictví v případě tohoto města jsou tak zásadní, že důvodem odkladu vyškrtnutí byla nejspíše pragmatická úvaha, že jde o poslední příležitost vyžádat si od vedení státu zevrubnou zprávu, co všechno bylo provedeno, což by v případě okamžitého vyškrtnutí bylo obtížné vyamatelné. Náznak možnosti „renomince“ působí jako motivace, aby stát požadované materiály připravil.

Velký objem případů řešených ve spolupráci poradních orgánů, Centra světového dědictví a vlastního Výboru představovalo v roce 2017 celkem dalších 99 položek Seznamu světového dědictví, k nimž byly jednotlivými státy na základě požadavků z předchozích rozhodnutí zaslány tzv. zprávy o stavu péče. Z kapacitních důvodů byly k otevřenému projednávání vybrány jen ty nejzávažnější.

Mezi nejdůležitější pro naše prostředí patří situace Vídně ze sousedícího Rakouska, rovněž sebevědomé metropole státu. Statek Historické jádro Vídně (Historic Centre of Vienna)²² byl na Seznam světového dědictví zapsán v roce 2001. Již krátce poté se ale projevil problémy spojené se zájmem investorů budovat v hlavním městě nové velké objekty. Výsledkem komunikace s orgány UNESCO byly proto v průběhu posledních let několikrát expertní mise, které posuzovaly stavební záměry jak z hlediska hodnot Historického centra Vídně, tak i druhé světové památky Vídně, již je statek nazvaný Zámek a zahrady v Schönbrunnu. Dosavadní expertní mise již jasně definovaly soubor faktorů, jež ovlivňují hodnoty světového dědictví ve Vídni; jde jak o konkrétní stavební záměry, tak o deficit v oblasti legislativních a regulačních nástrojů.

Situace ve Vídni byla v plénu Výboru světového dědictví probírána několikrát, detailněji naposledy na 40. zasedání Výboru v roce 2016, a to zejména kvůli ohrožení výstavbou areálu nazvaného Ice Skating Club-Intercontinental Hotel-Vienna Konzerthaus (ISC-IH-VK). Tento záměr je totiž koncipován v území nárazníkové zóny statku a ohrožuje nejen statek Historické centrum Vídně, ale i statek Zámek a zahrady v Schönbrunnu. Po Rakousku bylo Výborem požadováno vypracování studie HIA (Heritage Impact Assessment) a zredukování výšky zmíněné budovy tak, aby byl projekt v souladu s charakteristikou okolní zástavby a zejména aby byl v projektu zredukován vizuální dopad na historické centrum Vídně. V podkladech pro zasedání Výboru světového dědictví v roce 2017 Rakousko informovalo, že byla výška budovy snížena ze 75 m na 66,3 m, byly nastaveny limity pro celou okolní oblast a vypracován posudek HIA. Město Vídeň rovněž slíbilo analýzu existujících plánovacích nástrojů, aby se zjistilo, zda obsahují dostatečnou ochranu OUV. Nadto ale

aktuálně smluvní stát, zastoupený ministerstvem kultury, informoval o dalším projektu hmotových změn dvou budov kolem náměstí Karlsplatz s vizuálním dopadem na barokní kostel Karlskirche. Stavby, jejichž zvýšení je navrhováno, pocházejí z druhé poloviny 20. století a leží ve východní části náměstí v blízkosti Karlskirche. Město Vídeň přitom sdělilo, že se domnívá, že nedojde o ovlivnění kvalit kostela – transformované stavby historický soubor neovlivní, neboť nepřesáhnou jeho výšku. Rakousko zároveň poskytlo vizualizace okolí Karlsplatz s navrženými změnami.

ICOMOS však zaujal k předloženým argumentům z Rakouska velmi rezervovaný až zcela odmítavý názor: konstatoval, že snížení budovy ISC-IH-VK není dostatečné a i snížená stavba bude mít stále dopad na vizuální stránku chráněného centra města. Zároveň ICOMOS v posudku konstatuje, že odůvodnění další výškové výstavby, které stojí na argumentech, že se v okolí výškové budovy už nacházejí a že tato výstavba dokonce „posílí status Vídně jako města hudby“, není dostatečné. Vizualizace úprav domů v okolí Karlsplatz nejsou dle ICOMOS pro posouzení dopadu na OUV dost průkazné. Zároveň byla věcně komentována negativní situace v hierarchii rozhodování, protože o kontroverzních stavbách v nárazníkové zóně rozhoduje jiný orgán a samospráva, než je centrální část Vídně. Výbor proto v roce 2017 rozhodl o zápisu Vídně na Seznam světového dědictví v ohrožení.

Je důležité uvést, že právě příklad Vídně ukazuje transparentnost rozhodování v tom, že dané rozhodnutí není v žádném případě unáhleným výrokem, naopak. Výbor v textu rozhodnutí odkazuje na všechna svá dosavadní rozhodnutí, jež se Vídni týkají a jež nebyla příslušnými orgány dostatečně reflektována. Rozhodnutí kromě výroku o zápisu na Seznam WHiD obsahuje soubor velmi konkrétních požadavků, které je pro ochranu hodnot Vídně potřebné splnit.

Bude velmi zajímavé, jak se situace Vídně vyvine, protože vlastní projednávání v Krakově bylo poměrně jasné a relativně krátké.²³ Vystupující členové Výboru v tomto případě ani nehledali obvyklé diplomaticky

■ Poznámky

17 Rozhodnutí 37 COM 7A.35, 38 COM 7A.19, 39 COM 7A.43 a 40 COM 7A.31, přijaté na zasedáních v Phnom Penhu (2013), Douha (2014), Bonnu (2015) a v Istanbulu/Paříži (2016).

18 K pojmu viz poznámku č. 5.

19 Viz Rozhodnutí 40 COM 7A.31, dostupné zde: <http://whc.unesco.org/en/decisions/6646>.

20 Viz <http://whc.unesco.org/en/list/885>, vyhledáno 7. 11. 2017.

21 Viz Rozhodnutí 41 COM 7A.57.

22 Viz <http://whc.unesco.org/en/list/1033>, vyhledáno 7. 11. 2017.

23 Autorka článku měla v roce 2017 osobní příležitost

korektní teze. Bylo zjevné, že s Vídní Výboru dochází trpělivost. Byla dokonce krátce připomenuta geneze „kličkování“ Vídně v minulých letech, slibování nápravy v oficiálních dokumentech, jež Rakousko pro jednání Výboru předkládalo i přes jasné doklady o pokračujícím vývoji nové velkoobjemové výstavby. Zaznívala i skepse v tom smyslu, zda není lepší Vídeň rovnou ze Seznamu světového dědictví vyškrtnout, pokud se v podkladových materiálech uvádí, že některé kritizované záměry jsou ve fázi povolení či realizace nebo že kritizovaný územní plán pro citlivé území nárazníkové zóny v zásadě neplní ochrannou roli takové zóny, protože návrhy a výstavbu vysokých staveb umožňuje.

K tomu je potřebné pro kontext uvést, že z celkem 99 Rozhodnutí ke zprávám o stavu památek na Seznamu světového dědictví Výbor pouze v jediném případě (tedy u Vídně) rozhodl o zápisu na Seznam světového dědictví v ohrožení. Vyslovil však zároveň naléhavou výzvu k nápravě pro dvanáct dalších statků světového dědictví, v nichž přímo zaznívá informace, že zápis na *Seznam WHID* bude při nedostatečném řešení negativní situace následovat.

Státy, jejichž případy jsou na zasedání Výboru světového dědictví projednávány, tedy nejprve dostávají určité napomenutí, kdy je signalizováno, že by mohly být „do nemocnice deponovány“, pokud informace dodané v určité lhůtě neprokáží zlepšení vývoje. Je proto zřejmé, že Výbor světového dědictví postupuje racionálně, s vědomím, že v případě investičních záměrů není snadné dosáhnout nápravy v řádu týdnů.

Těchto „napomenutí“ bylo v roce 2017 skutečně nebyvale mnoho a již v následujících dvou letech (podle lhůt určených v příslušných rozhodnutích) lze tedy očekávat, že by Výbor mohl projevit podobnou nespokojenost jako u Vídně²⁴ u několika dalších evropských lokalit, protože ty v souboru neuspokojivých případů zcela převažovaly.²⁵ Detaily dotčených míst zde z prostorových důvodů nejsou podrobněji rozebírány.²⁶

Dílčí zobrazení na závěr

Bez spekulací si na tomto místě připomeňme, že případ výstavby výškových budov a vizuálních dopadů na kulturněhistorické hodnoty statku světového dědictví v případě Vídně jsou velmi obdobné otázkám řešeným v nedávné minulosti, ale i v současnosti okolo výstavby výškových budov v Praze na Pankrácké pláni. Při pečlivém studiu jednotlivých případů, které Výbor světového dědictví v posledních letech projednával, lze vysledovat výbornou institucionální paměť, odkazy na předchozí dokumenty a konzistenci v rozhodování. Jednání nad spornými případy či jasně popsány problémy navazují a není důvod se domnívat, že zdánlivě uzavřené otázky nemohou být oživeny, pokud se ukáže, že negativní trendy trvají.

Jakkoli jednotlivé státy logicky na základě národních tradic a hrdosti pokládají „své dědictví“ za samozřejmost, v rozpravách Výboru světového dědictví i v obec-

ných metodických materiálech je připomínána nezbytnost udržet věrohodnost a kredibilitu Seznamu světového dědictví. Národní pohled na jednotlivé kauzy nebo bagatelizace investičních záměrů z hlediska jejich dopadů na výjimečné celosvětové hodnoty není namístě.

Při pohledu na stovky položek souhrnného Indikativního seznamu, tedy dalších „zájemců“ o status světového dědictví, není prostor pro toleranci excesů a dlouhodobého neřešení témat, jež jsou Výborem světového dědictví sledována jako rizika pro hodnoty světového dědictví.

Podobně jako se v posledních desetiletích ohniska vývoje světové ekonomiky nenacházejí pouze v Evropě či Severní Americe, i v agendě světového dědictví se nejrůznějšími aktivitami včetně zájmu o práci ve Výboru světového dědictví zviditelňují země dříve méně prosperující či na Seznamu vlastními památkami málo zastoupené. I když je volebním systémem parita regionů garantována, velmi aktivními státy při vlastním výkonu mandátu člena Výboru světového dědictví jsou země asijské a arabské, které nemají tak blízký vztah k zemím „staré Evropy“ či pochopení pro specifika evropských měst. Někdy je opak pravdou: projevuje se to jak v upozorňování na vysoký podíl evropských statků světového dědictví v nominacích, tak i přísnějším pohledem na kauzy v evropských zemích, které by měly „jít chudším státům příkladem“.

Jedním z nejnázornějších příkladů názorového semknutí arabských zemí při formulaci postojů ke kulturnímu dědictví je ostatně zápis Hebronu na Seznam světového dědictví v ohrožení v roce 2017.²⁷

Mezinárodní komunikace v agendě světového dědictví nemůže být tedy formální nebo spoléhat na solidaritu uvnitř našeho regionu, který bude vždy početní menšinou v rámci celého Výboru světového dědictví.

Národní systém monitoringu statků světového dědictví je dobrým základem pro to, aby se předešlo projednávání pro hodnoty světového dědictví jednoznačně negativních záměrů na mezinárodním plénu. Některé státy či příslušné municipality nejednou složitě projednávaly či hradily kompenzace za zastavení konzumace uděleného povolení k projektování či stavbě záměrů, které jsou nekompatibilní s hodnotami světového dědictví.

Vrátíme-li se k příměru se zařazením památky na Seznam světového dědictví v ohrožení s jeho „léčbou“ použitému v úvodu článku, lze i v obecné otázce přecházení problémům zobecnit, že prevence je levnější než vlastní léčba. Je totiž málo známou skutečností, že i zahraniční expertní misi musí konkrétní stát zaplatit, včetně stanoviska pozvaných zahraničních expertů, a v přepočtu honorářů běžných v zahraničí se rozhodně nejedná o částky zanedbatelné. Je pak smutné číst si v cizojazyčných doporučeních tytéž myšlenky, jež byly pomíjeny, bagatelizovány (v horším případě veřejně zpochybňovány), pokud byly připraveny v rámci národních správních řízení anebo jen formulovány v rámci poraden-

ství poskytovaného Národním památkovým ústavem či dalšími odborníky v oboru péče o kulturní dědictví.

Agenda světového dědictví na úrovni Centra světového dědictví UNESCO je v posledních letech co nejvíce transparentní. Po mnoha letech, kdy byla zasedání dostupná pouze přímým účastníkům a ostatní veřejnost byla odkázána na vlastní závěry, postoupila informovanost radikálně kupředu.

Zasedání Výboru světového dědictví jsou již několik let on-line přenášena na internetu. Veškeré podkladové dokumenty včetně zpráv zasílaných jednotlivými státy, posudky ICOMOS k nominacím a ostatní dokumenty pro zasedání Výboru světového dědictví nebo Valného shromáždění členských států Úmluvy jsou dostupné na webu Centra světového dědictví, a to i zpětně podle příslušných dat zasedání. Centrum světové-

■ Poznámky

projednání této kauzy sledovat na zasedání Výboru světového dědictví.

24 Je správné uvést, že právě v případě Vídně navazuje Rozhodnutí z roku 2017 o zápisu na Seznam světového dědictví v ohrožení na podobné jasné varování, jež bylo formulováno v roce 2016 a je rovněž veřejně dostupné zde: <http://whc.unesco.org/en/decisions/6714>, vyhlášeno 7. 11. 2017.

25 Situace se týká 12 lokalit, dále uvedených v anglické podobě jejich oficiálního názvu: 7 přírodních památek (Bialowieza Forest, Plitvice Lakes National Park, Dja Wildlife Reserve a Coiba National Park and its Special Zone of Marine Protection Golden Mountains of Altai, Natural System of Wrangel Island Reserve) a 5 kulturních (Ancient City of Nessebar, Venice and its lagoon, Kiev: Saint-Sophia Cathedral and Related Monastic Buildings, Kiev-Pechersk Lavra, Cornwall and West Devon Mining Landscape a Historical Monuments at Makli, Thatta). Rozhodnutí v plném znění, z nichž lze dovodit kontext, proč jsou upozornění potřebná, lze studovat na webu Centra světového dědictví jak v podkladových dokumentech 41 COM 7B, případně 41 COM 7B Add. a 41 COM 7B Add.2, tak v souboru závěrečných rozhodnutí.

26 Soubor všech rozhodnutí Výboru světového dědictví na 41. zasedání v roce 2017 je dostupný zde: <http://whc.unesco.org/archive/2017/whc17-41com-18-en.pdf>, vyhlášeno 7. 11. 2016.

27 Zápis proběhl ve velmi napjaté atmosféře včetně tajného hlasování, po pečlivě připraveném sledu událostí a písemných stanovisek členů Výboru z regionu arabských států, na které ostatní členové neměli rychle připraveny protiargumenty. Nominace Hebronu se během pár měsíců změnila ze standardního procesu na zápis ve zrychlené podobě, a to i přesto, že podklady Výboru neobsahovaly konkrétní doporučení ICOMOS k hodnotám, natož verifikaci toho, zda hodnoty v místě ohroženy skutečně jsou, protože nebyl ani časový prostor hodnotící expertní misi na místo podniknout.

ho dědictví zajistilo v posledních letech velké množství informačních a metodických materiálů.

Právě znalost problémů i příkladů dobré praxe statků světového dědictví pomůže rozšířit povědomí o tom, že toto zajímavé téma není jen honem za „novými nominacemi“, ale zejména společnou ochranou dědictví světového významu, bez ohledu na to, jaký politický systém právě vládne na území, kde se takové dědictví nachází. Uplatňování zájmu světové veřejnosti o to, jak konkrétní stát se světovým dědictvím na svém území nakládá prostřednictvím rozhodnutí Výboru světového dědictví, není žádným nepřístupným vměšováním, jak někdy bývá naznačováno.²⁸ Je formou naplňování mezinárodního práva, přímou odpovědností Výboru světového dědictví, který vyhodnocuje informace, jež jsou mu předkládány jak ve zprávách států, tak ve zprávách nezávislých mezinárodních expertních organizací a širší veřejnosti, které není vývoj v některé lokalitě světového dědictví lhostejný.

Věříme, že skuteční zájemci o principy naplňování Úmluvy o ochraně světového dědictví se naučí ve větší míře, než je tomu dosud, využívat všechny dostupné prameny a budou nápomocní jak při poučení z dosavadních chyb, tak při inspiraci dobrými příklady. Bohaté stránky Centra světového dědictví kromě rozšiřování publikačních výsledků pečlivě avizují všechny edukativní akce, workshopy a konference. I když je na akcích v zahraničí účast z naší země bohužel velmi sporadická, jsou stálou inspirací i pro činnost na národní úrovni. Posílení zájmu o principy Úmluvy o ochraně světového dědictví může být i výzvou k hledání možností, jak změnit praxi, kdy je účast na podobných akcích nahlížena jako něco mimořádného, ať již z ekonomických nebo i kapacitních důvodů. Osobní poznání světově významných památek a možnost porovnání zkušeností a metod eliminace nejrušnějších hrozeb při přímé komunikaci s kolegy z jiných zemí je vždy efektivnější než poučení z poměrně formalizovaných, jakkoliv stále dostupnějších dokumentů.

Věra KUČOVÁ

■ Poznámky

28 Toto stanovisko se bohužel objevuje i ve výročí těch, kteří by měli mít o dané problematice věcný přehled. Příkladem jsou vyjádření ředitele památkového odboru pražského magistrátu, který v nedávném rozhovoru pro Český rozhlas (Český rozhlas PLUS, cyklus Hovory, 13. 10. 2017, moderuje Vlastimil Ježek) uvedl, že podle něj UNESCO v posledních letech „diktuje svéprávným vyspělým státům věci, které by diktovat nemělo“. To je hrubé nepochopení role Výboru pro Světové dědictví, které navíc neodpovídá skutečnosti – v posledních letech UNESCO vstoupilo do kontaktu s Prahou jen výjimečně a vždy šlo o kontrolu toho, zda je Praha schopná dodržovat obecné i své vlastní předpisy.

Konventní kostel Narození Panny Marie v areálu premonstrátského kláštera v Želivě

Příspěvek k obnově interiéru a restaurování vnitřního vybavení – hlavního oltáře, varhan a dalšího mobiliáře jako součástí komplexní obnovy

Původně benediktinský klášter založený knížetem Soběslavem I. byl roku 1149 z podnětu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka osídlen premonstráty z porýnského kláštera ve Steinfeldu, pod jejichž správou se dočkal značného vlivu a prosperity. Ještě ve 12. století si tak mohl dovolit založení dceřiných klášterů v Milevsku, rakouském Geras a Pernegg nebo ženských odnoží v Louňovicích a Dolních Kounicích. Koncem 14. století však šťastné období želivských premonstrátů na dlouhou dobu skončilo. Roku 1375 klášter vyhořel a i když byl záhy obnoven, v roce 1420 a 1424 ho zpusťovala a vypálila husitská vojska. Po husitských válkách se také klášter a jeho majetky dostaly do držení místních šlechtických rodů, od roku 1467 patřily Burianu Trčkovu z Lípy, čáslavskému hejtmanovi. Klášterní společenství muselo na svou obnovu čekat více než století, zasloužil se o ni roku 1590 strahovský opat a pozdější pražský arcibiskup Jan III. Lohelius. Mniši nejprve pobývali patrně v Jihlavě, klášter v Želivě získali premonstráti od Trčků teprve roku 1622. Roku 1643 se klášter konečně osamostatnil, ovšem o dva roky později jej poničila švédská vojska. Teprve od roku 1680 proto začala jeho velká rekonstrukce. Roku 1712 klášter opět postihl požár, vlivem něhož však mohl areál projít obnovou, částečně podle plánů Jana Blažeje Santiniho-Aichela. Další požár klášter poničil roku 1907, poté byl opět opraven.¹ Víceméně ve stavu odpovídajícím výsledkům této poslední obnovy z počátku 20. století se dochoval až do nynější komplexní obnovy, započaté v roce 2015.²

Konventní kostel Narození Panny Marie byl vystavěn před rokem 1250. Počátkem 14. století prošel první výraznou přestavbou, a to na gotické trojlodí se třemi chóry, částečně pak byl obnoven ještě před rokem 1462 a pak až roku 1630, krátce po návratu Želivě do správy premonstrátů. Poslední výraznou změnou prošel v letech 1713–1720, kdy byl po požáru, který zničil kostel „do základů“, přestavěn Janem Blažejem Santinim-Aichelem do dnešní podoby. Většina dochovaného vnitřního zařízení pak vznikala převážně do roku 1736.

Současná podoba klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v areálu národní kulturní památky – želivského kláštera – je tedy především výsledkem činnosti J. B. Santiniho. Chrám má dnes podobu siňového trojlodí se širší střední lodí, prodlouženým presbytářem a dvouvěžovým průčelím. Pro Santiniho je zde charakteristický gotizující vzor klenebních polí kostela a mimo jiné i způsob, jakým nechal architekt dovnitř stavby vnikat světlo, tedy systém okenních otvorů,

1

2

Obr. 1. Želiv, klášterní kostel Narození Panny Marie, sonda do vrstev výmalby, zřejmě hrubé plnivo poslední nátěrové vrstvy a prasklina. Foto: Jan Stöckl, 2015.

Obr. 2. Želiv, klášterní kostel Narození Panny Marie, vzorky barevnosti nátěru pro výmalbu. Foto: Petr Severa, 2015.

osvětlující kůr i lodě kostela. Klíčovými prvky světelné kompozice jsou boční tribuny zdobené bohatou sítí štukových žebířů a v obloucích mezi pilíři dělenévisutými svorníky – tribuny totiž v místě oken ustupují od stěny a nechávají tak do interiéru dopadat další nepřímé světlo.

■ Poznámky

1 Více k historii kláštera a konventního kostela viz Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech IV*, T–Ž, Praha 1982, s. 412. – Mojmír Horyna, J. B. Santini-Aichel: *Život a dílo*, Praha 1998, s. 298–300. – Pavel Zahradník, Santini v Želivě, *Průzkumy památek II*, 1995, č. 2, s. 3–21.

2 Integrovaný operační program – oblast podpory 5.1 Národní podpora využití potenciálu kulturního dědictví – 24. Výzva – aktivita 5.1b. Celkové výdaje projektu 34 231 444,06 Kč, spolupodíl žadatele (Kanonie Premonstrátů) 103 234,09 Kč. Harmonogram: zpracování žádosti o dotaci duben až červen 2014, stavební povolení a závazná stanoviska byla vydána do června 2014, restaurovátké záměry – 2011 až 2014 (varhany, mobiliář). Výběrové řízení: zahájení srpen 2014, ukončení březen 2015. Zahájení stavebních prací – duben 2015, ukončení stavebních prací – listopad 2015.